

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Bogurodzica, dziewica

Author: Adam Antoniewicz

Citation style: Antoniewicz Adam. (2018). Bogurodzica, dziewica. W: R. Cudak, W. Hajduk-Gawron, A. Madeja (red.), "Na wrywki : 100 cytatów z polskiej poezji i dramatu, które powinien znać także cudzoziemiec" (S. 41-46). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Bogurodzica, dziewica

O cytacie

Jest to początek najstarszej polskiej PIEŚNI religijnej, będącej w ustnym obiegu prawdopodobnie od przełomu XIII i XIV wieku (ŚREDNIOWIECZE). Najwcześniejszy zapis słów utworu pochodzi ze zbioru kazań łacińskich skopiowanych przez wikarego Macieja z Grochowa w 1407 roku. Pierwsza strofa brzmi:

Bogurodzica, dziewica, Bogiem sławiena Maryja!
Twego syna, Gospodzina, matko zwolena Maryja,
Zyszczy nam, spuści nam.
Kiryjelejzon.

Autor tekstu jest nieznan, choć podania przypisywały autorstwo św. Wojciechowi. Popularność pieśni wiąże się z wyjątkowym kultem MATKI BOSKIEJ wśród polskich katolików. Pierwotnie *Bogurodzica* składała się z 2 zwrotek: pierwsza to prośba do Matki Boskiej, druga – do Jezusa. Z czasem pieśń wskutek swojej popularności rozrosła się o kolejne zwrotki, które badacze opisali jako wielkanocne (3–6) i pasyjne (7–15).

Utwór przeznaczony jest do śpiewania – wykorzystano melodię jednej z miłosnych pieśni rycerskich. Ma formę śpiewu chóralnego, zwykle wykonywał go *a cappella* (bez towarzyszenia instrumentów) wyszkolony chór chłopców lub mężczyzn. *Bogurodzica* była śpiewana podczas mszy jako komentarz do łacińskiego tekstu liturgii, później zaczęła pełnić funkcję pieśni rycerskiej i HYMNU NARODOWEGO. Do dziś należy do najważniejszych polskich pieśni religijnych i patriotycznych, wykonywana jest podczas uroczystości państwowych oraz kościelnych.

W *Bogurodzicy* występuje wiele archaizmów, czyli wyrazów, które nie funkcjonują we współczesnej polszczyźnie. Jest to m.in. apostrofa, zwrot do Matki Boskiej (tej, która urodziła Boga), sławionej, chwalonej przez Boga („Bogiem sławiena”), by zyskała przychylność Chrystusa dla ludzi („zyszczy nam, spuści nam” – ‘pozyskaj i ześlij nam go’).

Nawiązania

Jeden z polskich kronikarzy, Jan Długosz, podaje, że *Bogurodnicę* śpiewano m.in. przed BITWĄ POD GRUNWALDEM. To wykonanie opisuje Henryk Sienkiewicz w powieści *Krzyżacy*, co można obejrzeć w ekranizacji dzieła w reżyserii Aleksandra Forda z 1960 roku.

Muzyczne cytaty z *Bogurodzicy* znaleźć można w utworach wielu polskich kompozytorów drugiej połowy XX wieku. Do pieśni sięgnęli m.in.: Andrzej Panufnik, Wojciech Kilar, Krzysztof Meyer, Henryk Mikołaj Górecki.

W literaturze polskiej często korzystano z motywu modlitwy do Matki Boskiej. Warto tu wymienić utwory Juliusza Słowackiego, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego czy Mirona Białoszewskiego.

Hymn (Bogarodzico, Dziewico!)

Juliusz Słowacki

Bogarodzico, Dziewico!
 Słuchaj nas, Matko Boża,
 To ojców naszych śpiew.
 Wolności błyszczą zorza,
 Wolności bije dzwon,
 Wolności rośnie krzew.
 Bogarodzico!
 Wolnego ludu śpiew
 Zanieś przed Boga tron.

W HYMNIE, podobnie jak w pieśni *Bogurodzica*, występuje apostrofa do Maryi, a także prośba o wysłuchanie wołań Polaków, którzy ciemieni przez obce narody przelewają swoją krew za wolność ojczyzny.

W *Modlitwie do Bogarodzicy* Baczyńskiego grupa ludzi wznosi prośby i błagania do Maryi, która przedstawiona jest jako matka wspierająca walczących o słuszną sprawę:

Któraś wiodła jak bór pomruków
 ducha ziemi tej skutego w zbroi szereg,
 prowadź nocne drogi jego wnuków,
 byśmy milcząc umieli umierać.

dająca nadzieję:

Któraś była muzyki deszczem,
 a przejrzysta jak świt i płomień

obdarzona wielką mądrością:

Która ziemi się uczyłaś przy Bogu,

która doświadczona jest w cierpieniu spowodowanym utratą syna:

Któraś serce jak morze rozdarła
w synu ziemi i synu nieba

Stara pieśń na Binnarową

Miron Białoszewski

Bogarodzica Dziewica,
złotem gotycka Maryja
nad ołtarzem płonąca
koralami u szyi,
u twego syna Gospodzina
cała Jerozolima:
na ścianie
po prawej stronie
w żółtościach,
w kłocach zieleni
skręcone – głowa przy głowie
orszaki wielkopiątkowe
farbami i kurzem się trzęsą
na kusych nogach.
Kyrie elejson!

Białoszewski parafrazuje początkową strofę *Bogurodzicy*, zmieniając słowa, a także rozwijając poszczególne wersy o nowe wyrażenia, np. „złotem gotycka Maryja” zamiast „Bogiem sławiena Maryja”. Jednocześnie ten fragment wiersza jest opisem obrazu przedstawiającego Maryję oraz Chrystusa.

Warto wiedzieć

- BITWA POD GRUNWALDEM – jedna z największych bitew średniowiecznej Europy, w której starły się wojska polsko-litewskie pod dowództwem polskiego króla Władysława Jagiełły z siłami zakonu krzyżackiego dowodzonymi przez wielkiego mistrza Ulricha von Jungingena. Została stoczona na polach Grunwaldu 15 lipca 1410 roku. Jest to jedno z najokazalszych zwycięstw polskiej armii w historii. Najśłynniejszym wyobrażeniem bitwy jest obraz JANA MATEJKI.
- HYMN – zob. **Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?*
- HYMN NARODOWY – zob. **Jeszcze Polska nie zginęła*

- MATEJKO JAN – zob. **Miałość, chamie, złoty róg*
- MATKA BOSKA – kult Matki Bożej jako Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski jest wyróżnikiem polskiego Kościoła katolickiego. Istnieje wiele pieśni i nabożeństw kierowanych bezpośrednio do Maryi, a najważniejszym sanktuarium maryjnym w Polsce jest klasztor Ojców Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, gdzie znajduje się cudowny obraz Czarnej Madonny, Królowej Polski. Maryja od wieków jest obecna w historii polskiego narodu, a tytuł Królowej Polski sięga drugiej połowy XVI wieku. Wtedy to Grzegorz z Sambora, polski poeta renesansowy opisujący dzieje obrazu MATKI BOSKIEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ, po raz pierwszy napisał o Maryi Królowej Polski i Polaków. Dwa najbardziej znane jej wizerunki to właśnie Czarna Madonna z Częstochowy i MATKA BOSKA OSTROBRAMSKA.

Patronką i Królową Polski nazwał Matkę Boską król Jan Kazimierz w 1656 roku w katedrze we Lwowie, składając swe śluby przed obrazem Matki Bożej Łaskawej. Była to podzięką za cudowne ocalenie klasztoru jasnogórskiego podczas jego oblężenia w 1655 roku przez wojska szwedzkie, które najechały Królestwo Polskie. W 300. rocznicę tego wydarzenia polski Kościół katolicki z inicjatywy prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego ponownie zawierzył cały kraj Maryi i odnowił śluby królewskie. 26 sierpnia 1956 roku na Jasnej Górze milion wiernych złożył Jasnogórskie Śluby Narodu Polskiego. W Kościele katolickim w Polsce 3 maja obchodzona jest uroczystość Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski (zob. też **Chwalcie łąki umajone*).

- MATKA BOSKA CZĘSTOCHOWSKA, Matka Boża Jasnogórska, Czarna Madonna – ikona przedstawiająca Maryję z Dzieciątkiem, która znajduje się w klasztorze Ojców Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie. Nie jest znany autor obrazu ani dokładna data namalowania wizerunku; według legendy miał go namalować św. Łukasz Ewangelista. Obraz uznaje się za cudowny i co roku jest on obiektem pielgrzymek wiernych z całego świata, proszących o wstawiennictwo Maryi we wszelakich sprawach. Współcześnie jest to jeden z najlepiej rozpoznawalnych symboli chrześcijaństwa w Polsce.

Maryja na obrazie ma pociągłą twarz o wąskim długim nosie i małych ustach. Charakterystyczną cechą przedstawienia postaci jest dziesięć ciętych blizn – najbardziej znane są dwie na prawym policzku Maryi. Jest to upamiętnienie rabunkowego napadu na Jasną Górę w 1430 roku. Na obraz Matki Boskiej Częstochowskiej nakładane są ozdobne sukienki (obecnie jest ich dziewięć) oraz korony. Pierwsze korony ofiarował Władysław Jagiełło, później też inni władcy Polski oraz papieże. Ostatnie, ofiarowane w 2017 roku z okazji 300. rocznicy pierwszej papieskiej koronacji obrazu, zostały poświęcone 17 maja tegoż roku przez papieża Franciszka.

- **MATKA BOSKA OSTROBRAMSKA** – wizerunek Matki Boskiej namalowany ok. XVII wieku, który znajduje się w kaplicy ostrobramskiej w Wilnie. Słynny z cudów, więc odwiedzany jest przez rzesze wiernych. Adam Mickiewicz w inwokacji do *Pana Tadeusza* składa podziękowania Maryi Ostrobramskiej za uratowanie życia i prosi o łaskę powrotu emigrantów do Polski. Wizerunek Maryi ok. 1671 roku został zasłonięty srebrną, złożoną sukienką. Od 1849 roku charakterystyczną ozdobę obrazu stanowi wotum – wielki, odwrócony sierp srebrnego półksiężyca. Pani Ostrobramska ma dwie wykonane ze złożonego srebra korony (nałożone jedna na drugą) – barokową dla Królowej Niebios i rokokową dla Królowej Polski (zob. **Litwo! Ojczyzno moja!*).
- **PIEŚŃ** – zob. **Miło szaleć, kiedy czas po temu*
- **ŚREDNIOWIECZE** – przyjmuje się, że w świecie kultur europejskich był to okres między V a XV wiekiem. Symboliczną datą zakończenia tej epoki było wynalezienie druku przez Johanna Gutenberga (1450). W ciągu tych dziesięciu stuleci na terenie Europy zachodziły rozmaite zmiany, m.in. rozprzestrzeniło się chrześcijaństwo i formowały instytucje Kościoła, odbywały się wielkie wędrówki ludów i nastąpił związany z tym upadek Cesarstwa Rzymskiego. Ze względu na długi czas trwania historycy dzielą średniowiecze na wczesne i późne. Szczególnym wyróżnikiem tej epoki był teocentryzm, czyli uznanie Boga za najwyższą wartość, której należy poświęcić swoje życie; utwory literackie pisano anonimowo ku czci Boga. Główne gatunki literackie to np.: kroniki (spisywanie dziejów danego narodu), hagiografie (biografie świętych), moralitety (ukazywanie walki dobra ze złem), apokryfy (historie z życia Jezusa i Świętej Rodziny). W czasach średniowiecza ludźmi wykształconymi byli głównie duchowni, oni więc też przede wszystkim tworzyli kulturę – byli literatami, filozofami.

Z opracowań

Nie tylko bogactwo i głębia treści teologicznych zdumiewa w *Bogurodzicy*. Zadziwia również precyzja wersyfikacyjna, znakomite operowanie antytezą, kunsztowna melodia. Wzorem łacińskich tropów i sekwencji tekst *Bogurodzicy* można podzielić na rymowane części o ustabilizowanej liczbie sylab i pogrupować w odpowiadające sobie pod względem rytmicznym i brzmieniowym mikrostrofki. Niektórzy badacze mówią nawet o świadomej realizacji przez anonimowego twórcę zasad średniowiecznej estetyki opartej na idei proporcji, symetrii i symboliki liczbowej.

Ostatnie badania na podstawie bardzo skrupulatnej analizy tekstu, budowy strof, języka i melodii pozwalają przypuszczać, że powstała na przełomie XIII i XIV wieku, a może nawet nieco wcześniej. Chodzi tu o dwie pierwsze strofy, gdyż następne (było ich w XV wieku kilkanaście) zostały dodane później. Te dwie strofy zdumiewają dziś kunsztowną budową, wysokim poziomem artystycznym zarówno tekstu poetyckiego, jak melodii. Na specjalną uwagę zasługuje fakt, że mimo żmudnych poszukiwań nie odnaleziono żadnego łacińskiego pierwowzoru pieśni.

Jakubowski, red., 1974, 30

Bibliografia

- Jakubowski J.Z., red., 1974: *Literatura polska od średniowiecza do pozytywizmu*. Warszawa.
- Mazurkiewicz R., 2016: *Bogurodzica*. Dostępne w Internecie: http://staropolska.pl/średniowiecze/poezja_religijna/bogurodzica/bogurodzica.html [dostęp: 15.11].
- Michałowska T., 2002: *Średniowiecze*. Warszawa.

Adam Antoniewicz